

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 630*6(477)

Суска А.А.

кандидат економічних наук,
член-кореспондент Академії економічних наук України,
завідувач кафедри деревооброблювальних технологій
та системотехніки лісового комплексу,
Харківський національний технічний університет
сільськогосподарства імені Петра Василенка

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

У статті вирішено проблему визначення перспектив і напрямів становлення та функціонування регіональних ринків соціально-екологічних послуг на територіях природних зон України. Можливості лісів щодо наповнення ринку товаром визначаються за результатами аналізу рівня лісистості та структури лісів природних зон. Обсяг і структура попиту оцінювалися за рівнем екологічної напруженості та пакетом соціального замовлення території. Визначено особливості функціонування ринків соціально-екологічних послуг.

Ключові слова: соціально-екологічний ресурс, соціально-екологічна послуга, ринок соціально-екологічних послуг, обсяг ринку, товарний асортимент, оптимальний рівень лісистості, оптимальна структура лісів, рівень екологічної напруженості, пакет соціальних замовлень.

ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ
РЕГИОНАЛЬНЫХ РЫНКОВ СОЦИАЛЬНО-ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УСЛУГ

Суска А.А.

В статье решена проблема определения перспектив и направлений становления и функционирования региональных рынков социально-экологических услуг на территориях природных зон Украины. Возможности лесов по наполнению рынка товаром определяются по результатам анализа уровня лесистости и структуры лесов природных зон. Объем и структура спроса оценивались по уровню экологической напряженности и пакету социального заказа территорий. Определены особенности функционирования рынков социально-экологических услуг.

Ключевые слова: социально-экологический ресурс, социально-экологическая услуга, рынок социально-экологических услуг, объем рынка, товарный ассортимент, оптимальный уровень лесистости, оптимальная структура лесов, уровень экологической напряженности, пакет социальных заказов.

FORMATION AND FUNCTIONING PECULIARITIES
OF SOCIAL AND ECOLOGICAL SERVICES REGIONAL MARKETS

Suska A.

The problem of determining the prospects and directions of the regional socio-ecological services markets formation and functioning in the territories of natural zones of Ukraine is worked out in the paper. The potential of forests to fill the market by a commodity is determined on the analysis of a forestless level and a natural zones forest structure. The volume and structure of demand was assessed by the level of environmental tension and by the package of social order of territories. The peculiarities of the functioning of the markets of social and ecological services are determined. It is determined that the regional market of social and ecological services of the steppe zone of Ukraine has limited potential and can only partly satisfy already formed demand. The biggest problem for the steppe territories of Ukraine is the air pollution with industrial smoke.

Keywords: socio-ecological resource, socio-ecological service, market of social and ecological services, market volume, product range, optimal forestless level, optimal forest structure, level of environmental tension, package of social orders.

Постановка проблеми. Досвід багатьох країн Євросоюзу показує, що перспективи розвитку економічного простору лісового сектору економіки часто пов'язані з капіталізацією соціально-екологічного ресурсу лісу. Існує значна кількість суб'єктів господарювання та соціальної сфери, які готові і спроможні сплачувати підприємствам лісового господарства певну частину

додаткового прибутку, що вони отримують за рахунок використання соціально-екологічних користностей лісу.

Цивілізований ринковий комерційний обіг соціально-екологічного ресурсу лісу можливий за умов функціонування ринку соціально-екологічних послуг.

Важливими проблемами становлення будь-якого товарного ринку, зокрема ринку соціально-екологіч-

них послуг лісу, є наповнення ринку товаром та формування маркетингового середовища, що дасть змогу забезпечити відповідний попит на цей товар.

Джерелом наповнення ринку соціально-екологічних послуг товаром є соціально-екологічний ресурс лісу, який набуває властивості товару за визначених правил взаємовідносин суб'єктів лісогосподарювання, а саме виробників, і суб'єктів інших галузей економіки та соціальної сфери, а саме споживачів. Маркетингове середовище визначається реальним та потенційним попитом на соціально-екологічні послуги, активність і спрямованість якого значною мірою визначається екологічними та соціальними проблемами території. З огляду на те, що територія України включає п'ять природних зон, які значно різняться за рівнем лісистості та структурою лісів територій, тобто джерелом наповнення ринку товаром, рівнем екологічної загрози, економічною ситуацією, етноприродними особливостями та менталітетом населення, підґрунтям формування попиту, процеси становлення та функціонування регіональних ринків соціально-екологічних послуг на територіях природних зон будуть мати певні особливості щодо обсягу та структури попиту й характеру реальних та потенційних споживачів. Результати наукових досліджень щодо цих особливостей дадуть змогу вирішити проблему визначення перспектив та напрямів становлення і функціонування регіональних ринків соціально-екологічних послуг на територіях природних зон України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За Є.В. Хлобистовим, організація громадських відносин виробництва та споживання благ як умова фізичного відтворення підпорядкована досягненню актуалізованих цілей у конкретний історичний відрізок часу та еволюціонує пропорційним чином до позиціонування та перепозиціонування додаткових потреб у загальній ієрархії формування екологічної потреби, супроводжуване зростанням антропогенного тиску на довкілля, зумовлене необхідністю коригування підходів до організації виробництва та споживання благ щодо одночасного задоволення первинних (матеріальних) і вторинних (підтримання якості навколишнього середовища) потреб [1].

У своїх роботах Н. Зіновчук визначає, що екологічна послуга – це нематеріальні блага лісу, корисний ефект яких виявляється у збереженні навколишнього середовища [2]. Цілком очевидно, що можуть бути попити, стати об'єктом ринку саме ті властивості лісу, які можуть впливати на формування (підтримання) загальноприродного балансу територій. Якщо, наприклад, основною загрозою на певних територіях є паводки, слід очікувати, що комерційного обігу набудуть водорегулюючі властивості лісу.

В роботах Г. Козиревої стверджується, що соціальні послуги лісу – це сукупний ефект від нематеріальних корисностей цієї складової природи, що дає змогу формувати та підтримувати комфортні умови для життя і діяльності людини [3]. В природній зоні степу певний дискомфорт життєдіяльності людини створюють сильні вітри, пилові бурі, обмеженість зелених зон навколо населених пунктів, що є передумовою формування на таких територіях попиту на властивості лісу гасити швидкість лісу, формувати унікальний мікроклімат для відпочинку та оздоровлення.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей становлення і функціонування регіональних ринків соціально-екологічних послуг на територіях природних зон України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територія України включає п'ять природних зон, а саме мішані ліси (Українське Полісся), лісостеп, степ, Українські Карпати, Кримські гори.

Природна зона мішаних лісів займає майже 30% території України, що включає північну частину держави. Водночас на період досліджень ліси вкривають тільки близько 25% цієї території, а близько 150 років тому, а саме наприкінці XIX століття, лісові площі займали понад 80% території Полісся.

В структурі порід дерев переважають дуб і сосна, близько 30% і 24% відповідно. На заболочених територіях переважають вільха й береза. В західній частині території понад 15% лісових ділянок складає бук, на сході близько 12% складає граб. Активно проростають також такі породи дерев, як ясень, липа, клинок.

З доісторичних часів ліс Полісся був основою своєрідного природного балансу, який утворювали унікальний рівнинний рельєф, повноводні річки, потужні акумулятори вологи, а саме болота, які займали майже 10% території Полісся. Величезні негативні зміни в природному ландшафті Полісся відбулися після осушення боліт і виправлення русл річок. Масштабів екологічної катастрофи набули наслідки аварії на Чорнобильській АЕС та інтенсивного грабіжницького видобутку дорогоцінного бурштину.

Саме невинувдане втручання людини в природу Полісся вимагає сьогодні вжиття адекватних заходів щодо відновлення її первозданного стану. Звичайно, такі заходи потребують значних інвестицій, певним гарантом яких можуть бути соціально-екологічні ресурси лісу та лісових територій, а також їх капіталізація шляхом становлення ринку соціально-екологічних послуг лісу та лісових територій.

Значні перспективи щодо капіталізації на території Полісся мають водорегулюючі функції лісу. Проблеми ефективного розвитку сільського господарства Полісся пов'язані з низькою родючістю ґрунтів через надмірну зволоженість і підвищену кислотність. Згідно з дослідженнями один гектар букового лісу може поглинати за рік близько 60 тон води, формувати нормальний водний баланс на 10 гектарах заболочених земель. Унікальна властивість дерева граба полягає у здатності акумулювати в собі кислоти, отже, зменшувати кислотність ґрунтів прилеглих територій.

Основним споживачем водоохоронних послуг лісу можуть бути сільськогосподарські підприємства, що дасть їм змогу збільшити прибутки за рахунок використання додаткових площ і збільшення врожайності на освоєних площах.

Екологічною, соціальною та економічною катастрофою світового рівня стала аварія на Чорнобильській АЕС, територія Полісся взяла на себе майже 25% радіоактивних викидів. Значні площі заражені радіонуклідами, які у вигляді пилу розносяться повітрям на великі відстані. Ефективною перепороною таких небезпечних явищ є властивість дерев поглинати й акумулювати в листках радіоактивний пил, що може бути утилізований у сховища для радіоактивних відходів разом з листям після його опадання восени. Це в декілька разів

дешевше й ефективніше, ніж заходи дезактивації. Один гектар насаджень ясеня, тобто близько 1 000 дерев навіть молодого віку (від 5 років), може поглинати за сезон близько 43 тон пилу і давати такий самий ефект щодо ліквідації наслідків радіоактивного забруднення на площі до 200 гектарів, як і застосування на цій площі 36 тон спеціального реагенту, витрати 1,5 тон паливо-мастильних матеріалів, 200 годин моторесурсу і 450 годин робочого часу.

Послугами лісу щодо поглинання та зв'язування радіоактивного пилу можуть користуватися організації, які займаються ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи.

Відновлення ландшафту значної території Полісся, що знівечений копальнями бурштину, є неможливим без використання властивостей лісу щодо регулювання поверхневого водного стоку. Роботи з рекультивації території не можуть гарантувати очікуваний результат, якщо на території рекультивації не буде лісових насаджень. Поверхневі стоки швидко руйнують зрушені ґрунти, роблять глибокі урвища, виносять тисячі тон ґрунту в річки чим замулюють береги та порушують водостік. Лісовий масив дерев листяної породи може перетворюватися на внутрішньо ґрунтовий поверхневий стік товщиною у 184 мм.

Тобто послуги лісу щодо регулювання поверхневих водостоків можуть бути набагато дешевшою альтернативою меліоративним роботам.

Найбільш лісистою природною зоною України є Карпати. Територія Українських Карпат складає трохи більше 7% території України, на якій зосереджено більш ніж 20% лісів держави. Тут ростуть 70 видів деревинних порід, основними з яких є смерека (41%), бук (35%), дуб (9%), ялиця (4%). Карпати характеризуються широким діапазоном висот, наявністю схилів різної експозиції, ґрунтів різної потужності та родючості.

Соціально екологічні прояви лісів Карпат починаються з високогірних схилів на межі Горган, Чивчин, Гуцульських Альп, Черногори на висотах 1 200–1 550 м над рівнем моря. Пояс смерекових лісів скріпляють щербеністі ґрунти, захищаючи схили від каменепадів.

З огляду на те, що сьогодні альтернативи такому заходу практично не існує, він може бути затребуваний гірськими спортивними базами та базами відпочинку, туристичними агентствами, органами місцевого самоврядування гірських районів.

Схили гір у південно-західному Прикарпатті і в Закарпатському передгір'ї мають неглибокі буроземні гранти, які створюють небезпеку зсувів, а особливо в дощові пори року. Природною перепорою такому небезпечному явищу є дубові ліси. В таких місцях дубок скелетний може підійматись до висоти 900–1 000 м над рівнем моря. Могутні коріння дубу скріплює ґрунти та зменшує можливість відриву прошарків ґрунту від скелястих гірських порід під впливом ґрунтових вод. Найбільш ефективним лісовим масивом для боротьби із зсувами ґрунту в Карпатах є змішані дубово-буківі ліси, адже дуб скріплює ґрунт, а бук регулює ґрунтовий водостік.

Ґрунтоутримуючі послуги лісу в гірських районах країни, на нашу думку, повинні фінансуватись на рівні спеціальних державних і регіональних екологічних програм. Наприклад, у Швейцарських Альпах

такі послуги гірських лісів фінансуються як компенсація власникам лісів тих збитків, які вони несуть від заборони вирубок лісу на реалізацію. Неможливо переоцінити рекреаційні властивості лісів і лісових територій Карпат. Коли чудові краєвиди Закарпаття і Прикарпаття, унікальний мікроклімат Карпат здебільшого формуються лісами, прибутки від використання цих благ осідають в кишенях туристичних агентств, власників готельних комплексів, баз відпочинку, оздоровчих комплексів, але тільки не суб'єктів лісгосподарування. Лісові господарства продовжують формувати свій бюджет за рахунок рубки унікальних порід дерев, що привело до значної руйнації соціально-екологічного ресурсу лісу і, як наслідок, значних природних і соціальних катаклізмів. Головне завдання інституцій ринку соціально-екологічних послуг лісу та лісових територій полягає в переконанні бізнесу в тому, що рекреаційні блага лісу та лісових територій не можуть постійно використовуватись безкоштовно, ті суб'єкти господарування, що використовують їх як основний ресурс в технологічному процесі формування готельних, туристичних, оздоровчих послуг, повинні за нього платити [4; 5].

Лісостеп – це перехідна зона між мішаними та широколистяними лісами та степом. Лісистість території становить лише 12%. Ліси збереглися в долинах річок та межиріччях. Вони ростуть на сірих лісових ґрунтах та деградованих чорноземах (в яких зменшився вміст гумусу, через що вони стали менш родючими), що раніше були під степами, а потім виростили деревами. Лісові масиви складаються переважно з дубу й граба. У широких балках поширені байракові ліси, в яких ростуть дуб, граб, клен, липа, ліщина, бруслина тощо. На піщаних берегах Дніпра та Сіверського Дінця, куди доходив язик давнього льодовика, острівцями трапляються соснові ліси.

Територія лісостепової зони освоєна дуже давно. Саме на межі лісу та степу були найкращі умови для життя людей. Ліс давав захист людям від ворогів, матеріал для будівництва та обігрівання житла, а вільні від лісу ділянки використовувалися для землеробства та скотарства.

Певний дефіцит опадів у лісостеповій зоні порівняно з природними зонами Українського Полісся та Українських Карпат переформовує функції лісу щодо регулювання водостоків в площину водоохоронної функції. Ліси утримують вологу від дощів, значно уповільнюючи їх випаровування. Лісопосадка шириною 80 м і довжиною 2,5 км в сонячний день при температурі уповільнює темпи випаровування вологи з прилеглих земель площею до 15 га майже на 25%

В сучасному сільському господарстві лісостепової зони значно забута функція лісу й лісових посадок щодо снігозатримання. Поля лісостепу, на яких створено природній комплекс лісонасаджень для затримання снігу, забезпечують акумулювання води від талого снігу майже на 40% більше, ніж поля на відкритих площах, що дає змогу на таких полях забезпечувати врожайність зернових культур на такому ж рівні, що й на інших полях, економлячи майже 10% мінеральних добрив, 3% пального і моторесурсу, 2% трудовитрат. Значний економічний ефект лісові посадки дають також автодорожнім підприємствам, захищаючи автомобільні дороги від снігових переметів, що

є основною загрозою автомобільних доріг лісостепу в зимовий період.

Степова зона (степ) займає близько 40% території України і простягається від лісостепової зони на південь до узбережжя Чорного й Азовського морів та передгір'їв Кримських гір на 500 км. Вона охоплює Причорноморську низовину та південні частини Придніпровської і Середньоросійської височин, а також рівнинну частину Кримського півострова. У степовій зоні рівнинної території України найбільші теплові ресурси, найменша зволоженість порівняно з іншими природними зонами, тому клімат степів є найбільш континентальним. Рівнинність території степової зони, відкритість її холодним арктичним та жарким тропічним вітрам є причинами ранніх весняно-осінніх приморозків і суховіїв.

Природні ліси в степах займають невелику площу. Вони ростуть у балках переважно в північній частині степової зони (байрачні ліси), в заплавах річок (заплавні ліси), на надлукових піщаних терасах річок (арені ліси).

Обмеженість лісових ресурсів степової зони України сьогодні є причиною дисбалансу між потребами в соціально-екологічних користностях лісу й лісових територій та можливостями задоволення цих потреб. Тобто регіональний ринок соціально-екологічних послуг степової зони України має обмежений потенціал і може тільки частково задовольняти вже сформований попит. Найбільшою проблемою степових територій України є забруднення повітря промисловими димами. На цих територіях зосереджено близько 60% великих промислових підприємств України, які щодоби в середньому викидають в повітря близько 10 тис. шкідливих промислових димів. Значною мірою нормалізувати повітряний баланс територій можна через властивості лісу поглинати вуглецеві сполуки і генерувати кисень. Але капіталізації користностей лісу щодо формування нормального повітряного балансу степових територій сьогодні є проблематичними через недостатній соціально-екологічний ресурс лісів. Промислові підприємства готові платити тільки за якісні соціально-екологічні послуги, якість таких специфічних послуг визначається через можливість генерувати певний опосередкований економічний ефект.

Водночас є ціла низка користностей лісу, які можуть бути товаром навіть в умовах обмеженого ресурсу. Важливу для степу України проблему щодо захисту земель від вітрової ерозії та захисту населених пунктів від пилових бур значною мірою вирішують лісові насадження. Швидкість вітру за межами лісового масиву знижується до 60% поблизу посадок, до 20% – на віддалі, що дорівнює десятиразовій висоті насаджень. Тобто споживачами таких послуг лісу степової зони можуть бути сільськогосподарські підприємства, місцеві органи самоврядування тощо.

Потрібно враховувати також те, що будь-який дефіцит, зокрема дефіцит у лісових ресурсах, викликає підвищений попит. Мешканці степових районів особливо цінують свіже лісове повітря, лісову прохолоду та готові платити за відпочинок на облаштованих лісових галявинах, прогулянки лісовими маршрутами. Такі мешканці складають значний сегмент ринку соціально-екологічних послуг лісу і лісових територій.

Природна зона України Кримські гори простягається смугою завширшки 60 км на півдні Кримського півострова від м. Севастополя до м. Феодосії на 180 км. За особливостями формування й будови, різновидами ландшафтів та їх мальовничістю Гірський Крим – надзвичайно оригінальне утворення, яке виділяється на тлі одноманітного рівнинного сухостепового Криму на півночі та Чорного моря на півдні. Незважаючи на безконтрольні лісові рубки, досі вдалося зберегти значну частину унікального лісу Кримських гір.

Прояви капіталізації рекреаційних благ лісу Кримських гір на рівні двосторонніх угод між підприємствами лісогосподарювання і суб'єктами туристичного, санітарно-курортного, готельного бізнесу вже набули стійкого системного характеру, а завдання нової економічної системи, ринку соціально-екологічних послуг лісу й лісових територій полягає в їх трансформації у форму ринкових відносин. Інституції економічної системи повинні визначити те, що об'єктом соціально-економічних відносин у сфері експлуатації лісових благ є не тільки лісові території, але й соціально-екологічні користності унікальних лісів Криму, зокрема здатність лісів формувати сприятливі умови для відпочинку й оздоровлення. З далеких доісторичних часів серйозною природною загрозою для Південного узбережжя Криму були і селеві потоки.

Багатоцікову проблему локалізації селевих потоків можна значною мірою вирішити менш ніж за півстоліття. Для цього потрібно фінансувати програму створення лісового поясу з насаджень дубу скельного на висотах 200–600 м над рівнем моря довжиною 150 км. Безумовною умовою успішної реалізації такої програми є постійне фінансування підприємств лісогосподарювання, які створюють умови генерації таким лісовим масивом проти селевої функції. Проведені дослідження особливостей інституційного середовища становлення ринку соціально-екологічних послуг лісу й лісових територій природних зон України дають змогу визначитися з профілем регіональних ринків щодо конкретизації об'єкта купівлі-продажу, потенціалу ринку, споживачів, ефективності економічної системи для суб'єктів ринку.

Висновки з проведеного дослідження. Різний рівень лісистості та структури лісів, особливості екологічної ситуації та соціальних проблем на територіях природних зон України визначають відмінності в перспективах та напрямках становлення і функціонування регіональних ринків соціально-екологічних послуг.

Значні проблеми можуть супроводжувати становлення ринку у степовій зоні України. Обмеженість лісових ресурсів цієї природної зони сьогодні може бути причиною дисбалансу між потребами в соціально-екологічних користностях лісу та можливостями щодо задоволення цих потреб. Тобто регіональний ринок соціально-екологічних послуг лісу степової зони України має обмежений потенціал і може тільки частково задовольняти вже сформований попит. Найбільші перспективи щодо становлення ринку соціально-екологічних послуг лісу прогнозуються для природних зон Українських Карпат і Українського Полісся, де існують важливі екологічні та соціальні проблеми, соціально-екологічний ресурс лісів щодо їх локалізації чи усунення.

1. Хлобистов Є. Екологічна безпека трансформаційної економіки: монографія. Київ: Агенство «Чорнобелінтерінформ», 2004. 336 с.
2. Зіновчук Н. Екологічна політика в АПК: економічний аспект. Львів: Львівський держ. аграр. ун-т, ННБК «АТБ», 2007. 394 с.
3. Козырева Г. Социально-экономические последствия лесной политики современной России: монография. Москва: МОНФ, 2007. 248 с.
4. Suska A. Development of the estimation methodology for the commercial balance of the market of social and environmental services of forests. Technology audit and production reserves. 2017. № 6/5 (38). P. 26–31.
5. Суска А. Визначення і обґрунтування соціально-екологічного потенціалу лісу в контексті становлення ринку соціально-екологічних послуг. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 20. URL: <http://global-national.in.ua/issue-20-2017>.

E-mail: n.suscka@gmail.com

УДК 65:502/504/075.08

Швайка О.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри екологічної економіки,
Національний лісотехнічний університет України

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОРЯДОК ЗА ЗАКОНАМИ ПРИРОДИ ЗА РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті наведено основні типи системи економічних законів, основні концепції законів природи, законів екології та законів ринкової економіки. Розглянуто економічний порядок за законами природи з урахуванням новітніх моделей економіки, зокрема екологічної економіки та фізичної економії. Подано сутність економічного природного порядку, визначено, що сучасний розвиток господарювання потрібно змінювати з політично залежної економіки на економіку, яка повинна базуватись на законах природи. Не політизація економічних знань, а підхід до аналізування з позицій законів природи може стати основою ефективного економічного розвитку на засадах законів природи за ринкової економіки. В сучасних умовах ринкової економіки економічного природного порядку можна досягти під час ведення господарської діяльності за принципами екологічної економіки та фізичної економії.

Ключові слова: економіка, порядок, закон, закони природи, ринкова економіка, екологічна економіка, фізична економія.

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПОРЯДОК ПО ЗАКОНАМ ПРИРОДЫ ПРИ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Швайка А.Н.

В статье приведены основные типы системы экономических законов, основные концепции законов природы, законов экологии и законов рыночной экономики. Рассмотрен экономический порядок по законам природы с учетом новейших моделей экономики, в частности экологической экономики и физической экономии. Предоставлена сущность экономического естественного порядка, определено, что современное развитие хозяйства нужно менять с политически зависимой экономики на экономику, которая должна базироваться на законах природы. Не политизация экономических знаний, а подход к анализу с позиций законов природы может стать основой эффективного экономического развития на основе законов природы при рыночной экономике. В современных условиях рыночной экономики экономический естественный порядок можно достичь при ведении хозяйственной деятельности по принципам экологической экономики и физической экономии.

Ключевые слова: экономика, порядок, закон, законы природы, рыночная экономика, экологическая экономика, физическая экономия.

ECONOMIC RULES ACCORDING TO LAWS OF NATURE IN A MARKET ECONOMY

Shvaika O.

The article deals with the most important questions of the humanity: how to find harmony between economic activity and nature. The essence of Laws of Nature and laws of market economy is described. The economic rules according to the Laws of Nature are considered, taking into account the latest models of the economy, in particular the ecological economy and